

УДК 332.1.351

DOI: 10.31359/2312-3427-2020-4-1-212

Л.Ю. Кучер, канд. екон. наук, ст. наук. співр.

kucher@knau.kharkov.ua

ORCID ID: 0000-0001-7112-8763

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

А. В. Кучер, канд. пед. наук, старш. дослідник, чл.-кор. АЕНУ

kucher@karazin.ua

ORCID ID: 0000-0001-5219-3404

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

І. О. Миц, студент

illia.myts228@gmail.com

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Описано основні чинні нормативно-правові акти, які визначають формальні інституційні засади здійснення екологічного контролю в Україні; визначено основні проблеми реформування системи екологічного нагляду в Україні та шляхи їх вирішення; систематизовано методики, які слід застосовувати для визначення збитків щодо різних видів природних ресурсів і компонентів довкілля; охарактеризовано стан і тенденції результатів державного екологічного контролю; сформовано рейтинг обласних інспекцій за середньою кількістю проведених перевірок об'єктів державного нагляду одним ресурсним інспектором і тенденцію його зміни протягом аналізованих трьох років. Проаналізовано чинники ефективності державного екологічного контролю в Україні, на основі чого в розрізі конкретних обласних інспекцій виявлено істотні коливання не тільки абсолютних показників, а й відносних, що свідчить про різну ефективність роботи. Зі збільшення річної продуктивності інспектора на одну одиницю кількість складених протоколів підвищується в середньому на 0,721. У свою чергу, з ростом кількості складених протоколів одним інспектором на один сума накладених штрафів одним інспектором у середньому збільшується на 0,270 тис. грн, а загальна сума стягнутих претензій і позовів за екологічні збитки в країні зростає на 1,894 тис. грн. Істотна варіація кількості перевірок на одного інспектора свідчить про

резерви підвищення ефективності державного екологічного контролю, а, відтак, і поліпшення екологічної безпеки.

Ключові слова: *екологічний контроль, екологічна безпека, ефективність державного екологічного контролю.*

Постановка проблеми. У сучасному світі екологічні проблеми займають важливе місце й перебувають на порядку денному глобальних, національних і регіональних інституцій. Значну роль у подоланні проблем, пов'язаних із довкіллям, відіграє державний екологічний контроль. Від ефективності роботи цієї системи істотно залежить рівень екологічної безпеки різних суб'єктів і суспільства в цілому. Ідеальне функціонування вказаної системи сприятиме сталому розвитку, зменшенню кількості екологічних проблем, поліпшенню рівня життя населення, покращенню роботи підприємств та дотриманню ними всіх екологічних правил та норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах одним із пріоритетів розвитку України стає забезпечення збалансованого розвитку та створення екологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства [1]. Здійснення державного екологічного контролю є важливою частиною забезпечення екологічної безпеки країни та безперервного функціонування держави в цілому. У роботі І. Волошенюка висвітлено нормативно-правові засади регулювання державного екологічного нагляду, досліджено окремі аспекти здійснення державного контролю у сфері забезпечення екологічної безпеки в різних за значущістю структурах – від Кабінету Міністрів України до органів місцевої влади [2]. У своїй статті О. Головкін проаналізував засади правового регулювання функціонування системи державного екологічного контролю та її окремих елементів з урахуванням структурних та інших особливостей. Він вказав на проблеми державного екологічного контролю та важливість систематизації екологічного законодавства України [3]. В Україні однією із форм екологічного контролю є аудит. Дослідники А. Ruban, L. Rydén описали та проаналізували впровадження, розвиток та практику екологічного аудиту в Україні та те, як на це впливає процес інтеграції між ЄС та Україною. Вони розробили теоретичну базу, що складається з 1) теорії «зміни теорії парадигм», 2) теорії «колективної дії» та 3) теорії «спільноти практиків». Для збору даних використано кілька якісних методів: огляд літератури, напівструктурні відкриті інтерв'ю та спостереження учасників / неучасників. Зібрані дані узагальнено в триетапний розвиток екологічного аудиту в Україні на попередньому (1991–2004), початковому (2004–2010) та стагнаційному (2010–2015)

етапах. На їхню думку, майбутня інтеграція між ЄС та Україною вплине на екологічний аудит в Україні, оскільки визнається верховенство європейського законодавства, при цьому обов'язкові та добровільні практики екологічного аудиту розвиватимуться різними шляхами [4].

У своїй науковій роботі V. Ladychenko, O. Yara, O. Uliutina, L. Golovko розглядають законодавство України про охорону навколишнього природного середовища та його застосування на практиці. Вони розглянули юридичний характер, зміст і значення кримінальної відповідальності юридичних осіб в екологічній сфері відповідно до законодавства держав-членів ЄС і проєктують механізм реалізації такої відповідальності в Україні [5]. Разом із тим, недостатньо вивчено питання ефективності державного екологічного контролю та його ролі в системі екологічної безпеки, тому воно потребує окремого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – висвітлити основні результати дослідження ефективності державного екологічного контролю в регіонах України та його ролі в системі екологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, основою екологічного законодавства, яке визначає інституційні засади регулювання охорони навколишнього середовища, є Конституція України. Ресурсні кодекси (Кодекс України про надра, Водний кодекс, Земельний кодекс, Лісовий кодекс) і закони України («Про рослинний світ», «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ» є основою системи екологічного законодавства країни. Крім того, діє Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», що займає центральне місце в системі державного управління природоохоронною діяльністю. Однак спеціальний закон, який би унормовував засади здійснення державного екологічного контролю, до цього часу в Україні відсутній. У 2020 р. розроблено та зареєстровано у Верховній Раді України два законопроекти «Про державний екологічний контроль» для регламентації на законодавчому рівні основних принципів державного нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства органами влади, юридичними та фізичними особами. Проте розгляд цих законопроектів наразі ще триває. Основними проблемами у цій сфері є: не достатньо ефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища; низька результативність здійснення екологічного контролю, часта безкарність за недотримання екологічного законодавства; недостатнє фінансування природоохоронних заходів. Щодо окремих ресурсів, зокрема земель сільськогосподарського призначення, належний

державний екологічний контролю фактично не проводиться. Вважаємо, що ухвалення доопрацьованої з урахуванням пропозицій зацікавлених сторін версії законопроекту «Про державний екологічний контроль» та його практична імплементація сприятимуть поліпшенню екологічної безпеки на різних ієрархічних рівнях управління.

У 2017 р. Кабінет Міністрів України схвалив «Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища», що спрямована на зниження тиску на бізнес, залучення громадськості до здійснення нагляду, створення ефективної системи моніторингу та попередження екологічних правопорушень, створення єдиної державної служби з моніторингу навколишнього середовища та екологічного контролю.

1. Перелік методик, які слід застосовувати для визначення збитків щодо різних видів природних ресурсів і компонентів довкілля

Вид природних ресурсів і компонентів довкілля	Назва методики
Атмосферне повітря	Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря
Земельні ресурси	Методика визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву
	Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства
Водні ресурси	Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів
Надра	Методика визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами
Лісові ресурси	Методика для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу
Природно-заповідний фонд	Методика для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд

Джерело: сформовано за даними [7–13]

Реформування системи державного екологічного контролю можливо здійснювати шляхом: покладення на службу реалізації державної екологічної політики щодо здійснення державного нагляду в галузі

охорони довкілля; здійснення спостереження за станом, змінами, динамікою, характером впливу факторів навколишнього середовища на його стан; ведення державного обліку об'єктів, які загрожують екологічній безпеці; організація, створення та функціонування сучасних лабораторій; стажування екологічних інспекторів за кордоном для підвищення кваліфікації, залучення іноземного досвіду та закордонних спеціалістів для вдосконалення державного екологічного контролю; підвищення заробітної плати для інспекторів; надання певних пільг підприємствам, які дотримуються всіх екологічних норм; відеофіксація усіх перевірок для забезпечення прозорості та дотримання норм та правил аудиту.

У разі виявлення в процесі здійснення державного екологічного контролю порушень чинного законодавства визначають збитки. У табл. 1 наведено перелік основних методик, які слід застосовувати для визначення збитків щодо природних ресурсів і компонентів довкілля, зокрема, атмосферного повітря, земельні ресурси, водні ресурси, надра, лісові ресурси, природно-заповідний фонд.

Характеризуючи стан і тенденції результатів державного екологічного контролю в Україні, проаналізовано дані за три місяці – травень, червень і липень 2020 р. (табл. 2). Найбільша кількість перевірок припадає на червень, і варіюється від 1409 до 2101 за місяць. Найбільшу кількість об'єктів було перевірено у червні, а найменшу у травні. Найбільша кількість протоколів була складена у червні, а найменша – в травні.

2. Результати державного екологічного контролю в Україні у 2020 р.

Дата	К-сть перевірок	К-сть Об'єктів	К-сть протоколів	Сума накладених штрафних санкцій тис. грн	До Державного бюджету стягнуто тис. грн	К-сть кримінальних проваджень	Розраховано збитків тис. грн	Загальна сума пред'явлених претензій тис. грн	Стягнуто збитків тис. грн
01.05-04.06	1409	808	1933	530	424	24	200178	82862	6252
05.06-02.07	2101	1048	2152	612	586	7	57583	21929	3747
03.07-23.07	1537	843	1411	430	405	3	52576	31427	1554

Джерело: сформовано авторами за даними [14–23].

3. Рейтинг обласних інспекцій за середньою кількістю проведених протягом місяця перевірок об'єктів державного нагляду одним ресурсним інспектором і тенденцію його зміни за 2018–2020 рр.

№	2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	Рейтинг областей	Кількість проведених перевірок	Рейтинг областей	Кількість проведених перевірок	Рейтинг областей	Кількість проведених перевірок
1	Кіровоградська	8,98	Кіровоградська	8,25	Кіровоградська	9,68
2	Волинська	6,24	Дніпропетровська	6,50	Харківська	6,41
3	Тернопільська	6,20	Харківська	6,00	Дніпропетровська	6,20
4	Дніпропетровська	6,18	Вінницька	5,67	Чернівецька	5,80
5	Харківська	6,00	Хмельницька	5,08	Луганська	5,00
6	Вінницька	5,82	Львівська	5,00	Хмельницька	4,96
7	Чернігівська	5,29	Київська	4,83	Вінницька	4,54
8	Хмельницька	5,09	Чернігівська	4,83	Полтавська	4,42
9	Херсонська	4,86	м. Київ	4,25	Чернігівська	4,07
10	Закарпатська	4,36	Житомирська	4,08	Черкаська	4,03
11	Миколаївська	4,15	Волинська	3,92	Столичний округ	3,86
12	Черкаське управління Центрального округу	4,02	Луганська	3,92	Львівська	3,39
13	Одеська	3,85	Миколаївська	3,83	Тернопільська	2,77
14	Полтавське управління Центрального округу	3,57	Полтавська	3,83	Волинська	2,52
15	Івано-Франківська	3,45	Черкаська	3,83	Івано-Франківська	2,51
16	Управління Київської області Столичного округу	3,44	Сумська	3,67	Сумська	2,49
17	Чернівецька	3,37	Тернопільська	3,67	Рівненська	2,48
18	Сумська	3,33	Рівненська	3,33	Миколаївська	2,36
19	Львівська	3,19	Херсонська	3,33	Житомирська	2,12
20	Рівненське управління Поліського округу	2,79	Чернівецька	3,25	Закарпатська	2,06
21	Запорізька	2,67	Кримсько-Чорно- морський округ	3,08	Херсонська	1,91
22	Луганська	2,60	Запорізька	2,83	Запорізька	1,90
23	Управління м. Києва Столичного округу	2,44	Івано- Франківська	2,83	Одеська	1,69
24	Житомирське управлін- ня Поліського округу	2,29	Закарпатська	2,67	Донецька	1,48
25	Азовська морська Інспекція	1,28	Одеська	1,75	Азовська морська інспекція	0,50
26	Кримсько-Чорномор- ський округ	1,11	Донецька	1,25	Кримсько-Чорно- морський округ	0,14
27	Донецька	1,05	Азовська морська інспекція	0,92		

Джерело: сформовано авторами за даними [24–26].

Сума накладених штрафів за місяцями в порядку зростання виглядає так: липень, травень, червень. У червні до державного бюджету стягнуто 586 тис. грн, що є найбільшим показником за три місяці. Кількість кримінальних проваджень у травні є найбільшою. Найбільша сума збитків зафіксована в травні. Найвищий результат по загальній сумі пред'явлених претензій припадає на травень. Найбільша сума стягнутих збитків зафіксована також у травні.

Наступний крок дослідження ефективності державного екологічного контролю полягав у формуванні рейтингу обласних інспекцій за середньою кількістю проведених перевірок об'єктів державного нагляду одним ресурсним інспектором (табл. 3) й аналізі його зміни протягом останніх трьох років (при цьому дані за 2020 р. наведено за дев'ять місяців).

За аналізований період перше місце за кількістю перевірок одним ресурсним інспектором займає Кіровоградська область. У 2018 р. друге місце за цим показником займала Волинська область, хоча у 2019 і 2020 рр. займала 11-те і 14-те місця.

Третє місце у 2018 р. займала Тернопільська область, а у 2019 і 2020 рр. область перемістилась на 17-те і 13-те місце відповідно. У 2019 р. 2-ге місце займала Дніпропетровська область, у 2018 р. вона була на 4-му, а у 2020 р. зайняла 3-тє місце. Також третє місце у 2019 р. зайняла Харківська область, у 2018 р. вона була на 5-му місці, а у 2020 р. перемістилася на 2-ге місце. Останні місця за аналізований період займали: Азовська морська Інспекція, Кримсько-Чорноморський округ і Донецька область. У 2019 р. 25-те місце займала Одеська область, при цьому у 2018 р. вона перебувала на 13-му місці, а у 2020 р. – на 23-му місці.

На основі аналізу динаміки (рис. 1) можна констатувати той факт, що кількість проведених перевірок об'єктів державного нагляду одним інспектором із кожним роком зменшується. Якщо порівнювати 2018 р. та 2019 р., то різниця буде невеликою (близько 1%), але якщо порівнювати 2020 р. із 2019 р., то різниця буде – 13% (при цьому слід, знову-таки, зазначити, що дані за 2020 р. наведено за дев'ять місяців). Проте, очевидно, через пандемія коронавірусу та економічна криза, яка була викликана цим явищем, не варто очікувати істотного поліпшення ситуації.

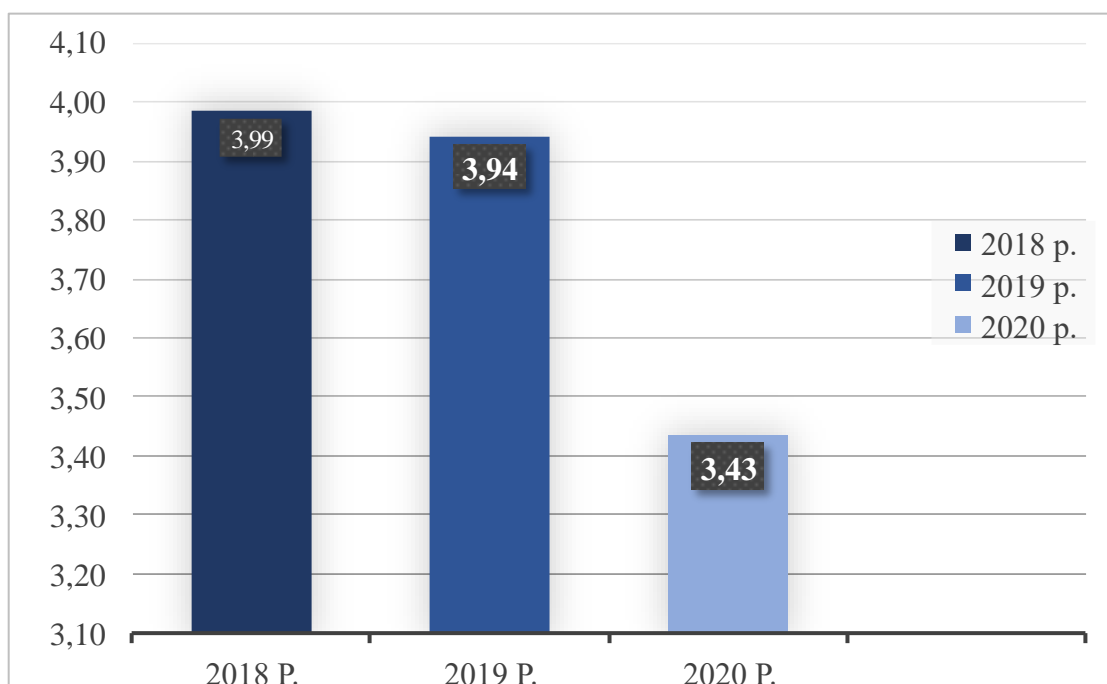

Рис. 1. Середня кількість перевірок, що виконав один ресурсний інспектор за один календарний місяць в Україні, 2018–2020 рр.

Джерело: [24–26].

Про недостатню ефективність державного екологічного контролю в Україні свідчить той факт, що є істотні відмінності між сумами розрахованих, пред’явлених і стягнутих збитків (рис. 2). Так, у першому півріччі 2020 р. сума розрахованих претензій становила 799,2 млн грн, пред’явлено збитків – 523,2 млн грн (або лише 65,5% від суми розрахованих претензій), стягнуто до державного бюджету – 38,9 млн грн (або лише 4,9% від суми розрахованих претензій чи 7,4% від суми пред’явлених збитків).

Найвище місце в рейтингу за сумою стягнутих штрафів посідає Харківська область, де за перше півріччя стягнуто 358,4 тис. грн; 356,8 тис. стягнуто до державного бюджету в Кіровоградській області; 335,7 тис. грн у Дніпропетровській; 238,4 тис. грн у Вінницькій; 218,6 тис. грн у Рівненській області. Найвище місце за сумою накладених штрафів посідає Кіровоградська область, де за перше півріччя накладено 385,4 тис. грн штрафів; 384,1 тис. грн штрафів накладено в Харківська області; 345,8 тис. грн у Дніпропетровській області. Отже, як бачимо, і в розрізі областей, які виявилися «лідерами» за нанесенням екологічних збитків, є відмінності між сумою накладених і сумою стягнутих штрафів.

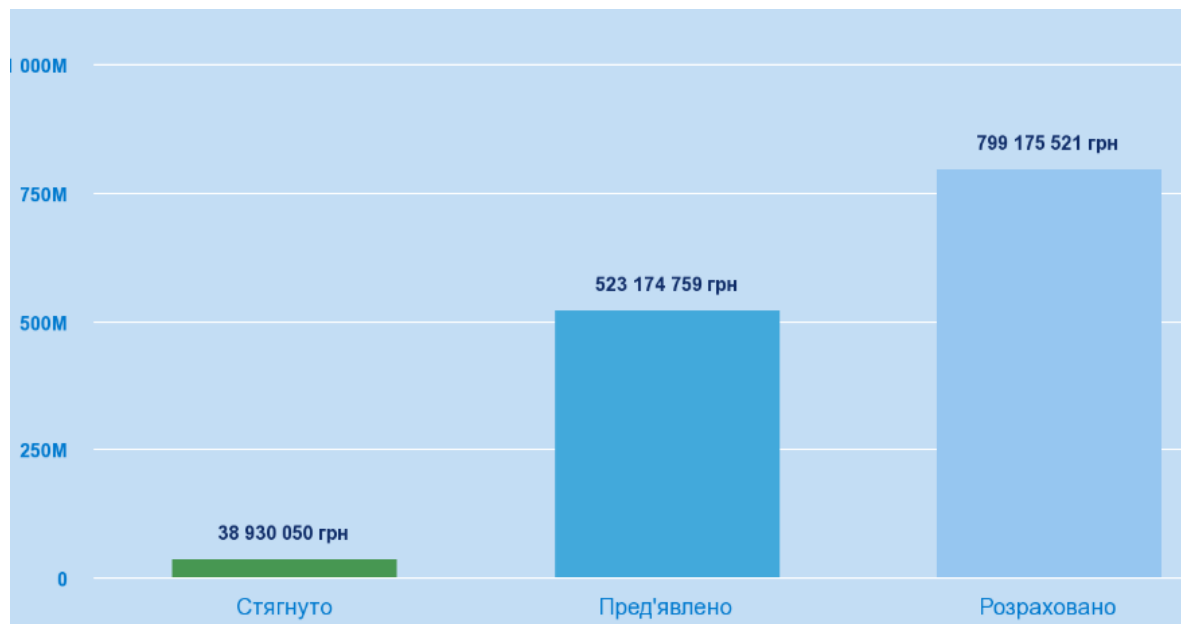

Рис. 2. Сума претензій, позовів, збитків за результатами екологічних перевірок в Україні за перше півріччя 2020 р.

Джерело: [27].

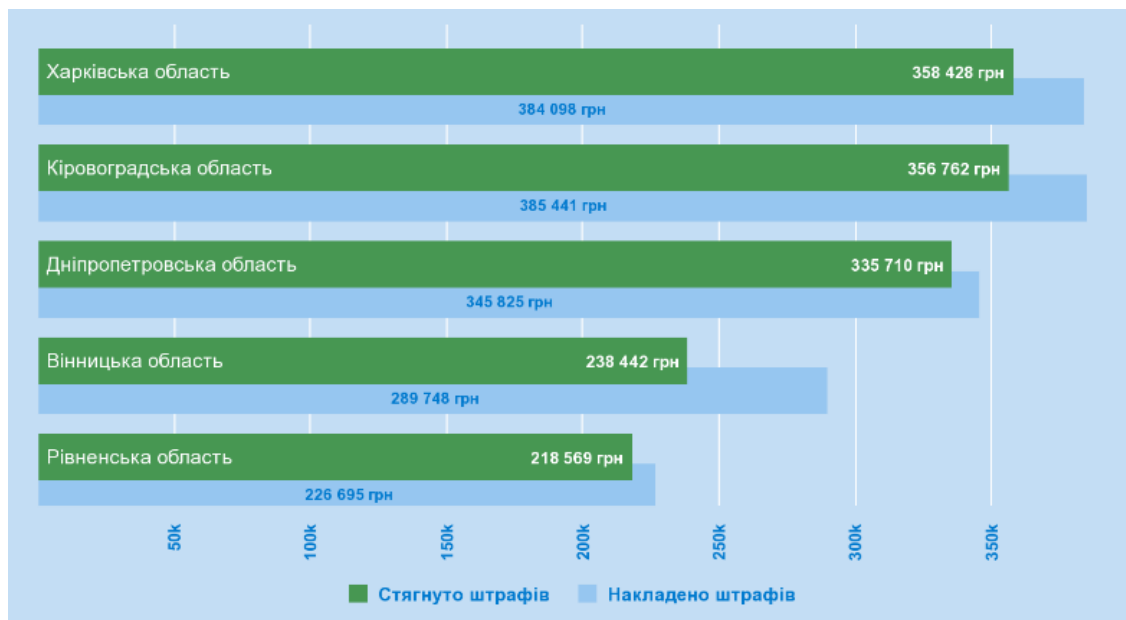

Рис. 3. Топ-5 областей за сумами штрафів за перше півріччя 2020 р.

Джерело: [27].

Лідируючими областями за кількістю перевірок на одного екологічного інспектора є Кіровоградська, Луганська та Полтавська

області. Серед згаданих абсолютним лідером є Кіровоградська область – 60 перевірок. Замикаючою у ТОП-10 є Чернівецька область, де на одного інспектора припадало 23 перевірки, що майже у три рази менше, порівняно з Кіровоградською областю.

Для моделювання чинників ефективності державного екологічного контролю у системі управління природоохоронною діяльністю на основі звітних матеріалів Державної екологічної інспекції України [26] сформовано комплекс показників, характеристику яких наведено у табл. 4.

Статистичний опис чинників ефективності державного екологічного контролю (табл. 5) свідчить про те, що в середньому в Україні у 2019 р. одним ресурсним інспектором проведено 47 перевірок об'єктів державного нагляду (контролю), складено 46 протоколів, притягнуто до адміністративної відповідальності 37 порушників, накладено штрафів у середньому на 11,2 тис. грн, стягнуто штрафів на суму 10,6 тис. грн, пред'явлено претензій та позовів за екологічні збитки на суму 2029,1 тис. грн, стягнуто претензій та позовів за екологічні збитки на суму 82,0 тис. грн.

4. Характеристика змінних для моделювання чинників ефективності державного екологічного контролю

Змінні	Показники
x ₁	Кількість ресурсних інспекторів, осіб
x ₂	Кількість проведених перевірок об'єктів державного нагляду (контролю), усього
x ₃	Кількість проведених перевірок об'єктів державного нагляду (контролю) одним ресурсним інспектором
x ₄	Кількість складених протоколів усього
x ₅	Кількість складених протоколів одним ресурсним інспектором
x ₆	Притягнуто до адміністративної відповідальності усього
x ₇	Притягнуто до адміністративної відповідальності одним ресурсним інспектором
x ₈	Сума накладених штрафів усього, тис. грн
x ₉	Сума накладених штрафів одним ресурсним інспектором, тис. грн
x ₁₀	Сума стягнутих штрафів усього, тис. грн
x ₁₁	Сума стягнутих штрафів одним ресурсним інспектором, тис. грн
x ₁₂	Сума пред'явлених претензій та позовів за екологічні збитки, усього, тис. грн
x ₁₃	Сума пред'явлених претензій та позовів за екологічні збитки одним ресурсним інспектором, тис. грн
x ₁₄	Сума стягнутих претензій та позовів за екологічні збитки усього, тис. грн
x ₁₅	Сума стягнутих претензій та позовів за екологічні збитки одним ресурсним інспектором, тис. грн

Джерело: сформовано авторами.

Результати кореляційного аналізу чинників ефективності державного екологічного контролю в Україні наведено в табл. 6. Результати аналізу показали, що є прямий високий кореляційний зв'язок між кількістю проведених перевірок об'єктів державного нагляду (контролю) одним ресурсним інспектором і сумою накладених штрафів одним ресурсним інспектором ($r = 0,801$) та сумою стягнутих штрафів одним ресурсним інспектором ($r = 0,805$). Також є прямий високий кореляційний зв'язок між загальною кількістю складених протоколів та загальною сумою стягнутих штрафів ($r = 0,819$); сумою накладених штрафів одним ресурсним інспектором та кількістю складених протоколів одним ресурсним інспектором ($r = 0,800$).

5. Статистичний опис чинників ефективності державного екологічного контролю в Україні ($n = 27$), 2019 р.

Показники	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈
Середнє	36,8	1727,6	47,3	1670,9	45,7	1424,1	39,6	410,9
Стандартна помилка	1,4	141,7	3,6	142,5	3,5	89,4	2,7	42,2
Медіана	36,0	1637,0	46,0	1682,0	45,0	1433,0	38,0	379,6
Стандартне відхилення	7,4	736,2	18,8	740,4	18,1	464,5	14,0	219,5
Дисперсія вибірки	55	541990	353	548167	327	215781	195	48173
Екссес	3,2	0,2	1,3	5,3	1,9	-0,2	1,6	1,4
Асиметричність	1,2	0,5	0,5	1,7	1,1	0,2	0,9	1,1
Інтервал	37,0	3140,0	88,0	3722,0	79,0	1933,0	65,0	935,0
Мінімум	24,0	308,0	11,0	603,0	19,0	508,0	16,0	103,0
Максимум	61,0	3448,0	99,0	4325,0	98,0	2441,0	81,0	1038,0

Продовження табл. 5

Показники	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅
Середнє	11,2	388,8	10,6	69595,9	2029,1	2995,7	82,0
Стандартна помилка	1,2	41,6	1,2	34782,3	1014,9	994,5	26,0
Медіана	10,8	394,8	9,8	7106,5	202,5	1134,3	36,6
Стандартне відхилення	6,1	216,3	6,1	180734,2	5273,8	5167,8	135,0
Дисперсія вибірки	37	46788	37	32664835284	27813314	26705761	18219
Екссес	3,2	1,9	3,9	15,0	13,8	10,8	7,1
Асиметричність	1,5	1,2	1,7	3,7	3,6	3,2	2,8
Інтервал	27,4	921,9	27,5	861999,6	24625,4	24020,4	519,9
Мінімум	3,6	99,2	3,4	529,7	18,3	7,9	0,2
Максимум	31,0	1021,2	30,9	862529,3	24643,7	24028,3	520,1

Джерело: розраховано авторами за даними Державної екологічної інспекції України.

Загальна сума накладених штрафів корелює із сумою накладених

штрафів одним ресурсним інспектором ($r = 0,920$), сумою стягнутих штрафів усього ($r = 0,991$) та сумою стягнутих штрафів одним ресурсним інспектором ($r = 0,909$), що відповідає логіко-теоретичним припущенням.

Сума накладених штрафів одним ресурсним інспектором високо корелює із сумою стягнутих штрафів усього ($r = 0,918$) та сумою стягнутих штрафів одним ресурсним інспектором ($r = 0,990$).

6. Кореляційний аналіз чинників ефективності державного екологічного контролю в Україні ($n = 27$), 2019 р.

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄	X ₁₅
X ₁	1,000														
X ₂	0,323	1,000													
X ₃	- 0,067	0,895	1,000												
X ₄	0,295	0,794	0,658	1,000											
X ₅	- 0,081	0,692	0,750	0,903	1,000										
X ₆	0,119	0,660	0,659	0,741	0,786	1,000									
X ₇	- 0,313	0,441	0,653	0,527	0,776	0,875	1,000								
X ₈	0,277	0,784	0,735	0,806	0,769	0,716	0,570	1,000							
X ₉	- 0,070	0,672	0,801	0,669	0,800	0,703	0,744	0,920	1,000						
X ₁₀	0,260	0,791	0,749	0,819	0,791	0,724	0,590	0,991	0,918	1,000					
X ₁₁	- 0,063	0,678	0,805	0,682	0,814	0,716	0,760	0,909	0,990	0,927	1,000				
X ₁₂	- 0,090	0,241	0,329	- 0,075	- 0,025	- 0,011	0,036	0,061	0,130	0,025	0,093	1,000			
X ₁₃	- 0,135	0,232	0,353	- 0,079	0,001	- 0,014	0,070	0,077	0,176	0,045	0,141	0,994	1,000		
X ₁₄	0,159	0,400	0,259	0,391	0,245	- 0,032	- 0,160	0,198	0,111	0,203	0,103	- 0,061	- 0,062	1,000	
X ₁₅	- 0,024	0,258	0,201	0,228	0,146	- 0,148	- 0,192	0,118	0,098	0,110	0,069	- 0,053	- 0,040	0,943	1,000

Примітка. Напівжирним виділено помітний, високий і дуже високий кореляційний зв'язок.

Джерело: розраховано авторами за даними Державної екологічної інспекції України.

На основі кореляційного аналізу здійснено регресійне моделювання, результати якого наведено графічно на рис. 4 та 5. Встановлено, що залежність кількості складених протоколів одним інспектором від кількості проведених перевірок об'єктів державного екологічного

контролю одним інспектором в Україні математично описує рівняння прямої лінії, згідно з яким зі збільшення річної продуктивності інспектора (в оцінці за кількістю перевірок) кількість складених протоколів підвищується в середньому на 0,721. У свою чергу, з ростом кількості складених протоколів одним інспектором на один сума накладених штрафів одним інспектором у середньому збільшується на 0,270 тис. грн. Коефіцієнти детермінації свідчать про статистичну надійність результатів, які характеризують виявлені залежності.

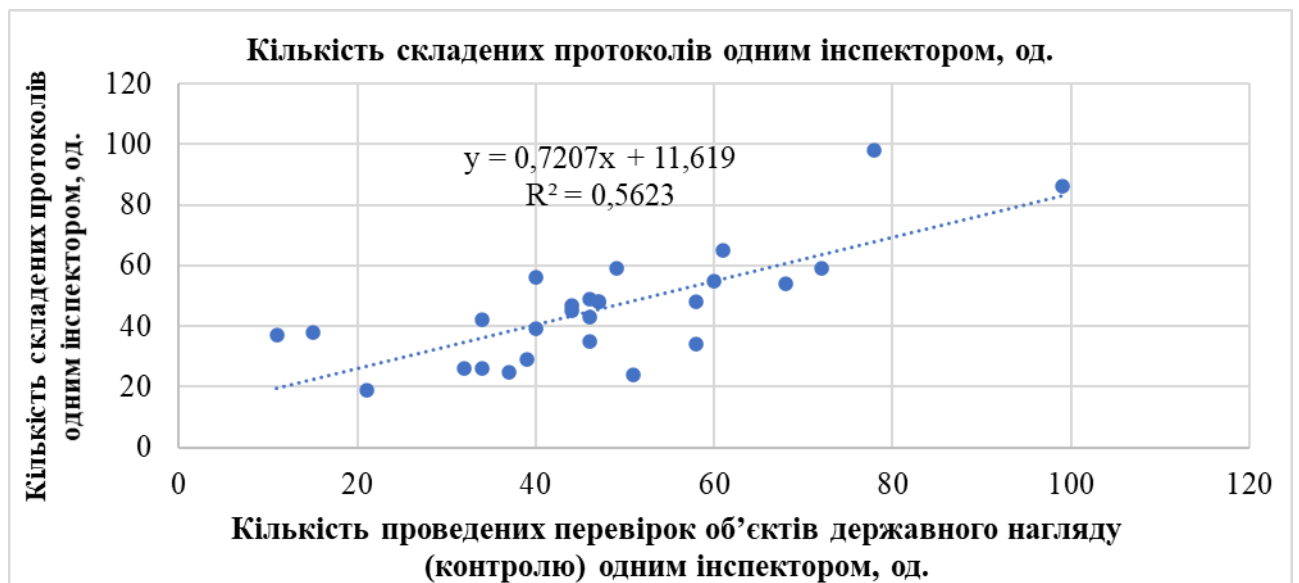

Рис. 4. Залежність кількості складених протоколів одним інспектором від кількості проведених перевірок об'єктів державного екологічного контролю одним інспектором в Україні, 2019 р.

Джерело: побудовано авторами за даними Державної екологічної інспекції України.

З підвищенням кількості складених одним інспектором протоколів на один загальна сума стягнутих претензій і позовів за екологічні збитки в країні зростає на 1,894 тис. грн. Отже, підвищення продуктивності інспекторів і посилення дисципліни стягнення збитків сприятиме росту ефективності контролю, а відповідно й поліпшенню екологічної безпеки.

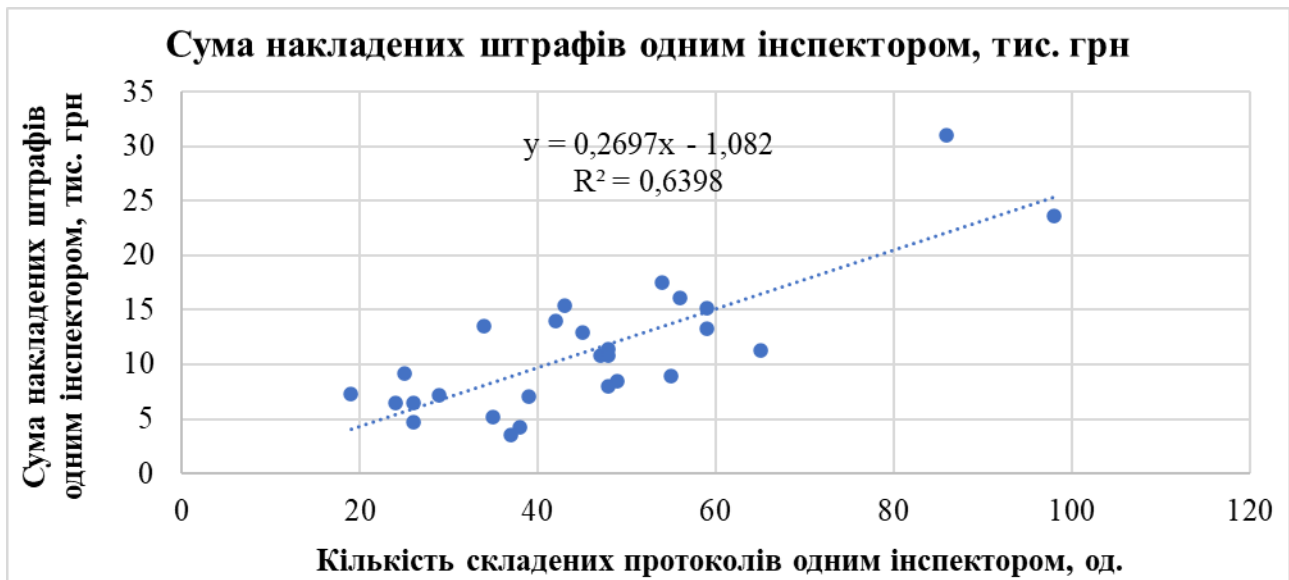

Рис. 5. Залежність суми накладених штрафів одним інспектором від кількості складених ним протоколів в Україні, 2019 р.

Джерело: побудовано авторами за даними Державної екологічної інспекції України.

Висновок. У результаті дослідження визначено стан, проблеми, ефективність і перспективи розвитку державного екологічного контролю в системі екологічної безпеки. З позицій інституціоналізації вважаємо, що ухвалення доопрацьованої з урахуванням пропозицій зацікавлених сторін версії законопроекту «Про державний екологічний контроль» та його практична імплементація сприятимуть поліпшенню екологічної безпеки на різних ієрархічних рівнях управління. Систематизовано методики, які слід застосовувати для визначення збитків щодо різних видів природних ресурсів і компонентів довкілля. Досліджуючи ефективність державного екологічного контролю, опрацьовано та проаналізовано дані у розрізі обласних інспекцій щодо кількості проведених перевірок об'єктів державного нагляду одним ресурсним інспектором і тенденцію його зміни протягом аналізованих трьох років. Найвищі позиції а рейтингу в різні роки посідали: Кіровоградська, Волинська, Тернопільська, Дніпропетровська та Харківська області; найнижчі місця були в Донецької області, Кримсько-Чорноморського округу, Азовської морської Інспекції, Одеської області.

Аналізуючи чинники ефективності державного екологічного контролю, з'ясовано, що в середньому в Україні у 2019 р. одним ресурсним інспектором проведено 47 перевірок об'єктів державного екологічного контролю, складено 46 протоколів, притягнуто до адміністративної відповідальності 37 порушників, накладено штрафів у

середньому на 11,2 тис. грн, стягнуто штрафів на суму 10,6 тис. грн, пред’явлено претензій і позовів за екологічні збитки на суму 2029,1 тис. грн, стягнуто претензій і позовів за екологічні збитки на суму 82,0 тис. грн. Проте в розрізі конкретних обласних інспекцій спостерігаються істотні коливання не тільки абсолютних показників, а й питомих (відносних), що свідчить про різну ефективність роботи. Установлено, що зі збільшення річної продуктивності інспектора кількість складених протоколів підвищується в середньому на 0,721. У свою чергу, з ростом кількості складених протоколів одним інспектором на один сума накладених штрафів одним інспектором у середньому збільшується на 0,270 тис. грн, а загальна сума стягнутих претензій і позовів за екологічні збитки в країні зростає на 1,894 тис. грн. Істотна варіація кількості перевірок на одного екологічного інспектора свідчить про резерви підвищення ефективності державного екологічного контролю, а, відтак, і поліпшення екологічної безпеки. Науковий пошук механізмів мотивація до використання вказаних резервів може стати перспективним напрямом майбутніх досліджень.

Бібліографічний список.

1. Черенкевич О. С. Статистичне моделювання екологічних ризиків як фактора екологічної безпеки. *Статистика України*. № 2-3. С. 59–67. [https://doi.org/10.31767/su.2-3\(89-90\)2020.02-03.07](https://doi.org/10.31767/su.2-3(89-90)2020.02-03.07).
2. Волошенюк І. В. Державний нагляд і контроль як гарантії права громадян на екологічну безпеку. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Вип. 1. С. 119–130.
3. Головкін О. Система державного екологічного контролю як складова єдиної системи державного контролю. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 2. С. 30–34.
4. Ruban A., Rydén L. Introducing environmental auditing as a tool of environmental governance in Ukraine. *Journal of Cleaner Production*. 2019. Vol. 212. Pp. 505–514. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.11.059>.
5. Ladychenko V., Yara O., Uliutina O., Golovko L. Environmental Liability in Ukraine and the EU. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol. 8. No. 2. Pp. 262–267. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n2p261>.
6. Даценко О. Ф. Перспективи реформування системи державного нагляду (контролю) України у сфері екології. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 11. С. 42–50.
7. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів

забруднюючих речовин в атмосферне повітря: Наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 28.04.2020 р. № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-20>.

8. Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27.10.1997 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>.

9. Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 29.08.2011 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1097-11#Text>.

10. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text>.

11. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-%D0%BF#Text>.

12. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 р. № 665 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text>.

13. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2007 р. № 963. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF#Text>.

14. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 01 по 07 травня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/884>.

15. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 08 по 14 травня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/891>.

16. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері

охорони навколишнього природного середовища з 29 травня по 04 червня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/913>.

17. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 05 по 11 червня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/923>.

18. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища 12 по 18 червня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/930>.

19. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 19 по 25 червня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/943>.

20. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 26 червня по 02 липня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/960>.

21. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 03 по 09 липня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/975>.

22. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 10 по 16 липня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/985>.

23. Результати здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища з 17 по 23 липня 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/995>.

24. Ефективність здійснення державного нагляду (контролю) територіальними органами Держекоінспекції за 9 місяців 2020 року. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/1170>.

25. Ефективність здійснення державного нагляду (контролю) територіальними органами Держекоінспекції за 2018 рік. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/212>.

26. Ефективність здійснення державного нагляду (контролю) територіальними органами Держекоінспекції за 2019 рік. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/769>.

27. Екологічні (природоохоронні) перевірки. URL: <https://www.saveecobot.com/analytics/inspections/environmental>.

References.

1. Cherenkevych O. S. Statistical modeling of the ecological risks as a factor of the ecological safety. *Statistics of Ukraine*. 2020. No. 2–3. Pp. 59–67. [https://doi.org/10.31767/su.2-3\(89-90\)2020.02-03.07](https://doi.org/10.31767/su.2-3(89-90)2020.02-03.07).

2. Voloshenyuk I. V. State Supervision and control as guarantees of the

right of citizens to environmental safety. *Visnik Chernivtsi faculty of National university «Odessa law academy»*. 2012. Vol. 1. Pp. 119–129.

3. Golovkin O. State environmental control as the component of common system of state control. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Prokuratury Ukrainy*. 2010. No. 2. Pp. 30–33.

4. Ruban A., Rydén L., Rydén L. Introducing environmental auditing as a tool of environmental governance in Ukraine. *Journal of Cleaner Production*. 2019. Vol. 212. Pp. 505–514.

5. Ladychenko V., Yara O., Uliutina O., Golovko L. Environmental Liability in Ukraine and the EU. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol. 8. No. 2. Pp. 262–267. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n2p261>.

6. Datsenko O. F. Prospects of reforming the system of state supervision (control) of Ukraine in the sphere of Ecology. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. No. 11. Pp. 42–50.

7. On approval of the methodology for calculating the amount of compensation for losses caused to the state as a result of excess emissions of polluting substances: Order of Ministry of energy and environmental protection of Ukraine from 28.04.2020, No. 277. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-20>.

8. On approval of the methodology for determining the amount of damage caused by pollution and littering of land resources through violation of environmental legislation: Order of Ministry of Environmental Protection and nuclear safety of Ukraine from 27.10.1997, No. 171. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0285-98#Text>.

9. On approval of the methodology for determining the amount of compensation for losses caused to the state as a result of unauthorized use of mineral resources: Order of Ministry of Ecology and natural resources of Ukraine from 29.08.2011, No. 303. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1097-11#Text>.

10. On approval of the methodology for calculating the amount of compensation for losses caused to the state as a result of violation of the legislation on protection and rational use: Order of Ministry of Environmental Protection of Ukraine from 20.07.2009, No. 389. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09#Text>.

11. On approval of taxes for calculating the amount of damage caused by violation of the legislation on the nature reserve fund: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 24.07.2013, No. 541. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-%D0%BF#Text>.

12. On approval of taxes for calculating the amount of damage caused to

the forest: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 23.07.2008, No. 665. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-%D0%BF#Text>.

13. On approval of the methodology for determining the amount of damage caused as a result of unauthorized occupation of land plots, use of land plots not for their intended purpose, removal of soil cover: Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 25.07.2007, No. 963. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-%D0%BF#Text>.

14. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 01 to 07 May 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/884>.

15. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 08 to 14 May 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/891>.

16. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from May 29 to June 04, 2020 [electronic resource] - access mode to the resource: <https://www.dei.gov.ua/posts/913>.

17. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 05 to 11 June, 2020. Access mode to the resource: <https://www.dei.gov.ua/posts/923>.

18. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of Environmental Protection on 12 to 18 June, 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/930>.

19. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 19 to 25 June, 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/943>.

20. Results of implementation of state supervision (control) in the field of environmental protection from June 26 to July 02, 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/960>.

21. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 03 to 09 July, 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/975>.

22. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 10 to 16 July, 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/985>.

23. Results of implementation of state supervision (control) in the sphere of environmental protection from 17 to 23 July, 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/995>.

24. Efficiency of implementation of state supervision (control) by

territorial bodies of the State Environmental Inspectorate for 9 months of 2020. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/1170>.

25. Efficiency of implementation of state supervision (control) by territorial bodies of the State Environmental Inspectorate for 2018. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/212>.

26. Efficiency of implementation of state supervision (control) by territorial bodies of the State Environmental Inspectorate for 2019. Access mode: <https://www.dei.gov.ua/posts/769>.

27. Ecological (environmental) inspections, access mode: <https://www.saveecobot.com/analytics/inspections/environmental>.

Л. Ю. Кучер, А. В. Кучер, И. А. Миц. Государственный экологический контроль в системе экологической безопасности.

Описаны основные действующие нормативно-правовые акты, которые определяют формальные институциональные основы осуществления экологического контроля в Украине; определены основные проблемы реформирования системы экологического надзора в Украине и пути их решения; систематизированы методики, которые следует применять для определения убытков по различным видам природных ресурсов и компонентов окружающей среды; охарактеризовано состояние и тенденции результатов государственного экологического контроля; сформирован рейтинг областных инспекций по среднему количеству проведенных проверок объектов государственного надзора одним ресурсным инспектором и тенденцию его изменения в течение анализируемых трех лет. Проанализированы факторы эффективности государственного экологического контроля в Украине, на основе чего в разрезе конкретных областных инспекций выявлены существенные колебания не только абсолютных показателей, но и относительных, что свидетельствует о различной эффективности работы. При увеличении годовой производительности инспектора на одну единицу количество составленных протоколов повышается в среднем на 0,721. В свою очередь, с ростом количества составленных протоколов одним инспектором на один сумма наложенных штрафов одним инспектором в среднем увеличивается на 0,270 тыс. грн, а общая сумма взысканных претензий и исков за экологический ущерб в стране растет на 1,894 тыс. грн. Существенная вариация количества проверок на одного инспектора свидетельствует о резервах повышения эффективности государственного экологического контроля, а следовательно, и улучшение экологической безопасности.

Ключевые слова: экологический контроль, экологическая безопасность, эффективность государственного экологического контроля.

L. Y. Kucher, A. V. Kucher, I. O. Myts. State ecological control in the environmental security system.

The purpose of the article is to highlight the main results of the study of the effectiveness of state ecological control in the regions of Ukraine and its role in the system of environmental safety. The main current regulatory legal acts that determine the formal institutional framework for the implementation of environmental control in Ukraine are described; the main problems of reforming the environmental supervision system in Ukraine and the ways of their solution have been identified; systematized methods that should be used to determine losses for various types of natural resources and environmental components; the state and trends of the results of state environmental control are characterized; a rating of regional inspectorates was formed by the average number of inspections of objects of state supervision by one resource inspector and the tendency of its change during the analyzed three years. The factors of the effectiveness of state environmental control in Ukraine are analyzed, on the basis of which, in the context of specific regional inspectorates, significant fluctuations are revealed not only in absolute indicators, but also in relative ones, which indicates different work efficiency. With an increase in the annual productivity of an inspector by one unit, the number of drawn up protocols increases by an average of 0.721. In turn, with an increase in the number of reports drawn up by one inspector for one, amount of fines imposed by one inspector, on average, it increases by 0.270 thousand UAH, and the total amount of claims for environmental damage in the country grows by 1.894 thousand UAH. A significant variation in the number of inspections per inspector indicates reserves for increasing the efficiency of state environmental control, and, consequently, improving environmental safety. The results of the study can be used in making management decisions to improve the effectiveness of state environmental control.

Key words: ecological control, environmental security, effectiveness of state ecological control.

Стаття надійшла до редакції: 10.12.2020 р.